

Krystyna Duraj-Nowakowa, *Kształtowanie profesjonalnej gotowości zawodowej pedagogów*, II wydanie, WSFP „Ignatianum”, Wydawnictwo WAM, Kraków 2011, ss. 251.

Ukazało się właśnie drugie, znacznie zmienione wydanie¹ – tu rekomendowane czytelnikom – interesującej i ważnej książki Krystyny Duraj-Nowakowej o procesach i celach kształtowania profesjonalnej gotowości pedagogów. Interesującej i ważnej głównie z trzech względów. Po pierwsze, dlatego że podjęty został już aż 25 lat temu. Dość długo bowiem trwały studia nad postawionymi kwestiami oraz oryginalne ich rozpoznawanie, mimo to temat okazuje się nadal ważny, a nawet wręcz paląco aktualny. Po drugie, omawiana pozycja jest szczególnie ważna, ponieważ jest modelowym przykładem badań zaprojektowanych i zrealizowanych oraz – co więcej – opracowanych i opisanych wedle wymogów paradygmatu systemologicznego. Co nie dziwi, gdyż autorka jest doświadczonym systemologiem, twórcą licznych opracowań studiów teoretycznych² oraz rozpoznań doświadczalnych, podejmujących próby aplikacji systemologii do różnych subdyscyplin pedagogicznych³. Autorka uzasadnia decyzję o ponownym, ale zmodernizowanym wydaniu, właśnie potrzebą zwrócenia uwagi na ten obszar zaniedbany ostatnimi laty w literaturze specjalistycznej:

¹ Wydanie pierwsze opublikowało WN WSP Kraków 1989.

² Por. K. Duraj-Nowakowa, *Teoria systemów a pedagogika*, Kraków 1992; też, *Modelowanie systemowe w pedagogice*, Kraków 1997; też, *Źródła podejść do pedagogiki: zarys problemu*, Kielce 2005; też, *Podejścia całościowe do pedagogiki: wybór*, Rzeszów 2008.

³ Por. np. K. Duraj-Nowakowa, *Procedura modelowania systemowego w dydaktyce*, Kraków 1996; też, *Systemologiczne inspiracje pedeutologii*, Kraków 2000; *Integrowanie edukacji wczesnoszkolnej: modernizacja teorii i praktyki*, Kraków 1998; też, *Pedagogika społeczna między integracją a dezintegracją*, Rzeszów 2009 i kilkanaście innych pozycji literaturowych. Por. także *Szkice systemowych ujęć pedagogiki*, red. M. Kaliszewska, B. Klasińska, Kielce 2010.

Otóż wydaje mi się, że rezultaty tych prac zasługują na związane powtórzenie i przypomnienie, ponieważ mimo upływu tylu lat nadal borykamy się z niedostatkami przygotowania do prac pedagogicznych naszych studentów. Przy czym studenci za te niedostatki obwiniają często głównie nas, nauczycieli akademickich. Nauczyciele akademicy zaś obwiniają studentów. Tą książką pragnę zaznaczyć, iż deficyty wykazujemy i my, i studenci, i okoliczności, w których przychodzi nam dziś działać. Dlatego powtórne zwrócenie uwagi na zjawiska i stany, procesy i zdarzenia oraz cechy osób w tych działaniach może wzmocnić nasze refleksje, pobudzić motywację i zachęcić do aktywności, które bardziej mogłyby sprzyjać zbudowaniu naszej gotowości profesjonalnej na wyższym poziomie i w szerszym zakresie i to w odpowiedzi na aktualne wyzwania społeczno-pedagogiczne⁴.

Również konstrukcja i wydźwięk końcowy omawianej tu monografii mają wyraziście systemologiczną proveniencję. Książka bowiem składa się z czterech części. Zazwyczaj tradycyjnie konstruuje się trzy części: teoretyczną, metodologiczno-koncepcyjną oraz empiryczną. Tu jednak znajdujemy jeszcze i rozdział czwarty, przynoszący – w efekcie całokształtu trzech zakresów prac – projekt systemu kształtowania profesjonalnej gotowości studentów przez nich samych i we wsparciu nauczycieli akademickich.

Czym jest profesjonalna/zawodowa gotowość pedagogów i dlaczego jest obecnie tak ważna? Otóż, jak autorka napisała w 1989 r., istnieją i dziś jeszcze trudności choćby pojęciowe i definicyjne:

Pojęcie gotowości zawodowej dopiero od względnie niedawna zostało zaadaptowane przez psychologię pracy. Natomiast w pedagogice, w pedeutologii jest to termin prawie obcy, nowy. Chcąc go skutecznie przenieść do słownika pedeutologii, starano się zdefiniować pojęcie niejako od nowa, aby jego konotacja nie budziła wątpliwości (s. 18).

Zatem w wyniku studiów literatury specjalistycznej dokonanych przez K. Duraj-Nowakową:

gotowość profesjonalną analizujemy i interpretujemy jako kategorię teorii zachowania się, jako kategorię teorii osobowości/cech, postaw, jako kategorię teorii przygotowania pedagogicznego

⁴ K. Duraj-Nowakowa, *Kształtowanie profesjonalnej gotowości pedagogów*, Kraków 2011, s. 17.

nauczycieli do ról profesjonalnych i jako kategorię rodzącą się teorii profesjonalnej gotowości nauczyciela (s. 20).

Dlatego w pierwszym rozdziale dokonuje K. Duraj-Nowakowa przeglądu stanu wiedzy o kształtowaniu gotowości nauczycieli i pedagogów oraz przedstawia związki profesjonalnej gotowości z działalnością pedagogiczną oraz współzależności osobowości, gotowości i postaw prozawodowych. Takie ujęcie jest jak najbardziej zasadne, realizuje bowiem założenia ujęcia systemowego też, wywodzonych z przesłanek, wyprowadzonych z kolei z literatury przedmiotu. Stanowi celowy ogląd związków i zależności sprzężonych wzajemnie komponentów opisywanego zjawiska. Co w rezultacie pozwala przecież dostrzec i skomponować całościowy jego obraz, w zgodzie z zasadami podejścia, teorii i metodologii systemologicznej, które sformułowano i formułujemy wspólnie na podstawie wyboru znaczących dzieł twórców i kontynuatorów rzeczoności ujęcia: a) całościowe ujęcie i wszechstronne wyjaśnianie, b) dostrzeganie i uwzględnianie złożoności obiektów poznania, c) postrzeganie wielości cech i ich uwarunkowań, d) uwzględnianie zmienności oraz ruchu (rozwoju), e) dążenie do adekwatności opisów i analiz, f) dążenie do efektywności badań i działań systemowych, g) ocenianie i wartościowanie działań, h) minimalizowanie nieokreśloności i niepełnej informacji⁵.

Analiza problemu profesjonalnej gotowości pedagogicznej doprowadziła Autorkę do wniosku o ścisłej współzależności działalności pedagogicznej i gotowości zawodowej, a nawet, jak pisze, nierozłącznego nakładania się zakresów znaczeniowych tych pojęć i zjawisk (s. 47), co utrudnia i rozeznanie studyjne, i diagnozę, i dydaktyczno-wychowawcze zastosowania pozyskanych materiałów.

Ponadto autorska analiza pozwoliła nadać wreszcie pojęciu „profesjonalna gotowość” znaczenia w trzech ich odcieniach: rzeczowym (przedmiotowym), atrybutywnym i operacyjnym:

Aspekt rzeczowy znaczenia bliskiego wyrażenia „gotowość prozawodowa” oznacza syndrom cech osobowości (kierunkowych

⁵ Od kilkunastu lat zespołowo staramy się rozwiązywać problemy i aplikować tamże całościowy paradygmat. Por. B. Klasińska, M. Kaliszewska, *Wprowadzenie*, w: *Szkice systemowych ujęć pedagogiki*, dz. cyt., s. 16; W.W. Bojarski, *Podstawy analizy inżynierii teorii systemów*, Warszawa 1984, s. 289-292; L. von Bertalanffy, *Ogólna teoria systemów: podstawy, rozwój, zastosowania*, Warszawa 1984.

i instrumentalnych) znaczących zawodowo dla jakości działalności pedagogicznej. Aspekt atrybutywny pojęcia „profesjonalna gotowość” tkwi w stanie (natężenia, nasilenia, jakości, zakresu, intensywności, stopnia integracji) cech syndromatycznie sprzęgniętych, które sprzyjać mogą osiągnięciu efektywności działalności pedagogicznej na poziomie mistrzostwa. Aspekt operacyjny znaczenia terminu gotowość oznacza rezultat, wynik oddziaływań pedagogicznych i/lub samowychowania w toku przygotowania do zawodu podczas kształcenia w szkole wyższej lub w czasie dokształcania i doskonalenia zawodowego oraz aktywności własnej tak studenta, jak i nauczyciela (s. 87).

Rozważając zaś funkcję – czyli uwarunkowania i konsekwencje – gotowości w procesie przygotowania przyszłych nauczycieli w szkole wyższej, Autorka zwraca uwagę na ich zbieżności i rozbieżności, na częściowe nawet pokrywanie się zakresów znaczeniowych tych nazw/terminów „gotowości” i „przygotowania” oraz na skromne piśmiennictwo podejmujące rozwiązywanie tych zagadnień (s. 76-77). Żeby móc dodatkowo odpowiedzieć na postawione wcześniej pytanie, należałoby dostrzec związki współistnienia gotowości z jakością (nie dość wystarczającą, powierzchowną, sformalizowaną, jak podkreśla) przygotowania wysoce kwalifikowanych kadr nauczycielskich (s. 15). Bowiernie w czasach wielowymiarowego kryzysu właściwe przygotowanie młodzieży do życia, do pracy i całościowego kształcenia zdecydowanie jest – albo winno się stać – zadaniem priorytetowym.

Wymienione przykładowe tezy, wywiedzione z literatury przedmiotu znajdzie czytelnik w drugim rozdziale książki, już jako źródło i podstawę procedury poznania empirycznego, opracowania autorskich hipotez badawczych. Hipoteza główna uzyskała następującą postać:

Wysoką jakość (poziom/stopień i zakres) ukształtowania gotowości może zapewnić specjalnie przygotowany model systemu planowania, organizowania i kształtowania przez realizowane metodyki kształcenia i wychowania prozawodowego studentów – przyszłych nauczycieli w warunkach szkoły wyższej przez nauczycieli akademickich i w wyniku aktywności własnej pojedynczych studentów i ich grup (np. edukacji w parach) (s. 87).

Zwróćmy uwagę na ten ostatni czynnik, dodatkowo ekspozując konieczność liczenia się z trójczynnikiem teorią rozwoju osobowości człowieka, także więc nauczyciela.

Drugi rozdział rozprawy jest dla studentów niemal doskonałym przykładem charakterystyki aplikowania metodologii i procedury

systemologicznej z całą pieczołowitością w uspojnionym kompatybilnie doborze wszystkich komponentów badań, w tym metod, technik i narzędzi oraz opisów kolejnych kroków postępowania badawczego. W sytuacji nieprzywiązywania wagi przez studentów (na trzech różnych stopniach edukacji wyższej) do precyzji przy projektowaniu badań własnych i często poprzestawaniu w wyborze metod li tylko na ułatwionym/splyconym badaniu ankietowym, przykład różnorodnych w celowym doborze i przy tym trafnych, adekwatnych do potrzeb poznania i tematyki zabiegów – metod, technik i narzędzi może okazać się wciąż bardzo inspirujący.

Trzeci rozdział monografii stanowi raport z badań, w którym przedstawiono zróżnicowaną motywację badanych osób do podjęcia studiów, znajomość istoty naszego zawodu i internalizację profesjonalnie znaczących wartości przez uczestników badań, stan mobilizacji wiadomości, umiejętności i cech osobowości studentów, a także współzależność gotowości i – często krzywo postrzeganych – postaw zawodowych tychże kandydatów do zawodu. Zasadniczym celem podjętych badań było bowiem zaprojektowanie, zbudowanie teorii kształtowania gotowości do działalności pedagogicznej (s. 223). K. Duraj-Nowakowa stwierdza wprawdzie, że badania nie wyczerpały złożoności i dynamiki zmian przedmiotu i nie mogą więc być też przez losowy/regionalny dobór próby uogólniane na całą populację studentów, ale też dodaje, iż dostarczyły bogactwa materiałów do formułowania kolejnych, jeszcze innych tez i hipotez (s. 225).

Z uogólnień w rozprawie wynika ponadto, iż potrzeby i motywy osób badanych niezmiennie odgrywają ważną rolę w powstawaniu, doskonaleniu i umacnianiu gotowości zawodowej do działalności pedagogicznej (s. 159). Jako recenzentka jestem przekonana, dzięki własnym doświadczeniom akademickim, że mimo upływu czasu, spostrzeżenie to jest nadal aktualne. Szczególnie ważne znaczenie ma też, jak wynika z badań, system wartości zawodowych oraz zainteresowań poznawczych nauczyciela (159-160). Jednakże aż u 1/5 badanych osób postawy znajdują się na poziomie ambiwalentnym (dwojakim, nieokreślonym), tj. mogą przekształcić się w negatywne lub pozytywne (s. 160). Zatem aktualność zachowały tu zarówno postulaty wzmocnienia oddziaływań i wsparcia wychowawczego oraz działań samowychowawczych (w sytuacji, kiedy można przewidzieć, iż obecnie odsetek studentów o postawach ambiwalentnych może

być nawet jeszcze większy), jak i celowości, i możliwości umacniania związków międzyprzedmiotowych oraz związków między formami zajęć dydaktyczno-wychowawczych: wykładami, seminariami i zajęciami praktycznymi. Do tej listy niedostatków wymagających naprawy dodajmy jeszcze obecnie praktykowane wdrażanie, inspirowane systemowym ujęciem, silniejszych związków treści przedmiotowych na wykładach i podczas ćwiczeń z tak zwanymi „umiejętnościami warsztatowymi” studenta, w skład których wchodzi też ich kompetencje komunikacyjne⁶.

Natomiast zaprezentowany w czwartym rozdziale, przedstawionym jako ów naddatek o strukturze rozprawy, projekt systemu kształtowania gotowości zawodowej ma tu wprawdzie tradycję dwudziestu lat, ale wydaje się być pisany wczoraj i dziś ze względu na aktualność wpisanych w niego spostrzeżeń, zaleceń i postulatów. Znając – nieprzypadkowo – pierwodruk książki, dostrzegam, jaki kolosalny trud zadała sobie (czasowo i zadaniowo) K. Duraj-Nowakowa, aby zachować tradycję, ale i – jednocześnie – uszanować potrzebę aktualizacji doboru literatury i treści przez trudną jej selekcję.

W zamyśle/planie projektu systemu wspierania gotowości zawodowej studentów autorka zwraca szczególną uwagę na znaczenie postaw osób spośród uczelnianych gremiów kierowniczych, których zadaniem jest tworzenie atmosfery i warunków do budzenia motywacji i wspierania dopiero przecież kształtującej się gotowości zawodowej przyszłych pedagogów. Zainteresowanie budzi też część tekstu poświęcona – kwestii zwykle zbywanej milczeniem i pomijanej – funkcjom nauczycieli akademickich w procesie wspierania i pomocy, ale czasem i koniecznego sterowania kształtowaniem gotowości studentów (s. 204). Nie wszyscy bowiem w tym samym czasie zdobywają samostereowność wystarczającą pedagogom.

Lektura recenzowanego opracowania daje też więc do myślenia odnośnie do dotychczasowego stanu wykorzystania istniejących, a mało spożytkowanych w pedagogice opracowań studyjnych i badawczych (i to powstałych według rozmaitych strategii, nie tylko ilościowych, lecz i jakościowych). Budzi

⁶ Własne próby rozwiązań por. M. Kaliszewska, B. Klasińska, *Modernizacja dydaktyki akademickiej: perspektywa systemologiczna*, w: *Dylematy dydaktyki szkoły wyższej w dialogu i perspektywie*, red. A. Karpińska, W. Wróblewska, Białystok 2008, s. 138-149; M. Kaliszewska, B. Klasińska, *O komunikowaniu się – systemowo*, w: *Szkice systemowych ujęć pedagogiki*, dz. cyt., s. 154.

także ogólniejszą refleksję na temat zainteresowania stanem badań różnych kwestii pedagogicznych i – szczególnie – trudności wdrażania ich wyników. Wymaga uwagi też ze względu na systemologiczne ujęcie spraw; dla takiego podejścia/modelu poznania i „działań wykonawczych” nadal poszukuje się przecież miejsca w wieloparadygmatycznej rzeczywistości edukacyjnej⁷.

Z tych wielu powodów, spośród których kilka wskazałam, omawianą monografię można polecić do przestudiowania aktywnym, poszukującym innowacji pedagogom-praktykom i nauczycielom akademickim, ale przede wszystkim samym studentom pedagogiki różnych specjalności, dla których uświadomienie sobie stanu własnej gotowości zawodowej byłoby dobrym wstępem do pracy nad sobą, pracy nad formowaniem w pełni dojrzałej osobowości i – nade wszystko – do pracy nad motywacją do samokształcenia, do czytania, do studiowania fachowego czasopiśmiennictwa. Bolejmy bowiem nad upadkiem powinności, obowiązkowości, odpowiedzialności za intelektualizację studiów pedagogicznych, za pracę z człowiekiem i pracę z książką, z czasopiśmiennictwem oraz pracę z wychowankiem i moźolne opracowywanie rozprawek awansowych głównie I i II stopnia studiów⁸. Bez pracy bowiem nie ma kołaczy⁹.

Małgorzata Kaliszewska

⁷ Rezultaty zbiorowych starań i ich zróżnicowane skutki por. *Szkice systemowych ujęć pedagogiki*, dz. cyt.

⁸ Por. *Modernizowanie pedeutologii akademickiej*, red. K. Duraj-Nowakowa, Kielce 2003; też, *Integrowanie komponentów dydaktyki szkoły wyższej i pedeutologii*, „Studia Pedagogiczne Akademii Świętokrzyskiej” t. 16, Kielce 2006 i najnowszej już daty: B. Kłasińska, *Profil organizacyjny i metodyczny warsztatu prac naukowych studentów pedagogiki* (w druku).

⁹ Wyrazem troski jest też podjęcie autorskich prób doskonalenia kompetencji pisarskich studentów w ramach wykładów i ćwiczeń z procesem inkluzji społecznej w tle namysłu. Por. M. Kaliszewska, *Esej pedagogiczny w kształceniu akademickim. Teoria, praktyka i ocenianie*, Kielce 2009; też, *Funkcje eseju w dydaktyce akademickiej*, Kielce 2011 (w druku); też, *Skarby ludzi myślących – jak czytać, interpretować i pisać eseje*, „Wychowanie na Co Dzień” 2008, nr 10-11, dod. „Wkładka metodyczna”; też, *Studenckie eseje pedagogiczne: specyfika, rodzaje i przydatność dydaktyczna*, w: *Edukacja w okresie przemian*, red. A. Karpińska, Białystok 2010; też, *Bogacenie warsztatu pedagoga o eseje*, w: *Studia Pedagogiczne. Problemy społeczne, edukacyjne i artystyczne*, t. 19, red. W. Dróżka, B. Matyjas, Kielce 2010, s. 123-144; też, *Recenzja jako forma dyskursu pedagogicznego: zarys problemu* (w druku).